

תורת הבטחון

וזאת הברכה

וז"ל: "ויתכן לפרש בזה כי דרך בני העולם שהם עלובים באיזה דבר שיהיה שיטרחו אחרי מושיעים ועוזרים, והיתום והאלמנה הם חלושי הכח אין להם עוזרים, ולכן לא יבטחו באדם כי אם בהקב"ה שהוא עוזר ומושיע ומגן ובעבור זה יודיע הכתוב כי הם נעזרים יותר מכל אדם, וכענין שכתוב בהם (משלי טו, א): "כי גואלם חזק הוא יריב את ריבם אתך", ומפני שדרך הבריות לענותם תמיד כל היום לכך כפל הענוי, והיה ראוי שיאמר "אם ענה תענה אותם" ליתום ולאמנה שהזכיר, ואמר "אותו" להזהיר שלא לענות אחד מהם פעם אחר פעם, שאם יעשה כן "כי אם צעוק יצעק אלי" כלומר כשיצעק אחד מהם אלי "שמוע אשמע צעקתו" של כל אחד ואחד וכן כל צעקה וצעקה של כל אחד, ועל כן הוצרך הכתוב לכפול הצעקה והשמיעה כדי ליתן שמיעה על כל צעקה וצעקה, וכן מצינו חלקי השמיעה ומדרגותיה כפי הצעקה והצער שיש לו בצעקתו, והוא שכתוב (תהלים נט, א): "שמעה תפלתי ה' ושועתי האזינה", הזכיר בתפלה שאדם מנענע שפתיו לשון "שמיעה" והזכיר בשועה שמצטער יותר וצועק לשון "האזנה" שהוא הטיית האוזן וגדול משמיעה, ובדמעה היוצאה מתוך הכנעה וצער גדול יותר הזכיר (שם) "אל תחרש" והוא הפקת רצונו, ותבין מזה איך הקדוש ברוך הוא מדקדק בנתיבות השכר למדוד לכל אחד כמדתו, עכ"ל.

ומקור לדבריו הוא מדברי המדרש (שמות רבה פ ב): "כל אלמנה ויתום לא תענון - ר' יוסי אומר למה אהב אלהים יתומים ואלמנות אלא שאין עיניהם תלויות אלא בו שנאמר (תהלים סט, ו) אבי יתומים ודיין אלמנות לכך כל הגוזלן כאלו גוזל להקב"ה שהוא אביהם שבשמים", ע"כ.

הרי מבואר בדבריו יסוד זה, דיתומים ואלמנות משום שאין להם אב ואם, ואין להם על מי להשען, ע"כ הם בוטחים וסומכין לגמרי רק על אבינו שבשמים, ומשום הכי השי"ת שומע אל תפילתם - שעיניהם תלויות רק בו ית'. וזה שהקב"ה שומע אל תפילתם אינו דוקא משום שהם יתומים, רק משום שהם בוטחים וסומכין לגמרי עליו, משום שאין להם על מי להשען. ואם כן לפי זה יכול כל אחד ואחד, אפילו אם יש לו אב ואם, מ"מ אם יסמוך לגמרי על השי"ת, ולא יבטח באחר לעזור לו, ואלא ישים עצמו ממש כמו יתום, ויתלה עיניו רק אל השי"ת, בודאי השי"ת ישמע לתפילתו כמו ששומע לתפילת יתום.

חודש כסלו נגד בנימין

ועי' במש"כ ר' צדוק הכהן (פרי דבית ר"ם כסלו אות ב) וז"ל, "ושם חודש זה כסלו והוא מלשון אם שמתני זהב כסלי (איוב ג, כז) וכן כי ה' יהיה בכסלך (משלי ג, כו) שהוא לשון מבטח עוז. נראה שעסק חודש זה שכל אחד מישראל יהיה לו מבטח עוז בה'.... והאריז"ל חשב שנים עשר החודשים כנגד שנים עשר השבטים כסדר הדגלים. ונמצא חודש

הבוטח בה' זוכה להשראת השכינה

לבנימין אמר ידיד ה' ישכון לבטח עליו חפץ עליו כל היום ובין כתפיו שכן. (לג, יב)

פי' רש"י (גד"ה לבנימין אמר) וז"ל, "לפי שברכת לוי בעבודת הקרבנות ושל בנימין בבנין בית המקדש בחלקו סמך זה לזה וסמך יוסף אחריו, שאף הוא משכן שילה היה בנוי בחלקו, שנאמר (תהלים עט, טו): וימאס באהל יוסף וגו'. ולפי שבית עולמים חביב משילה לכך הקדים בנימין ליוסף", עכ"ל. הרי הטעם שהקדים ברכת בנימין, הגם שהוא היה הצעיר, היינו משום שזכה שהבית המקדש נבנה בחלקו, וע"כ סמכו ברכתו לברכת לוי שהיה עובד בעבודת הקרבנות.

בנימין היה בוטח בה'

ועי' במש"כ הרמב"ן וז"ל, "ידיד ה' ישכן לבטח עליו - יקרא לבנימין ידיד ה', יאמר בנימין שהוא ידיד השם ישכון בארצו לבטח על השם, והשם יהיה חופף עליו כל הימים ומשרה שכינתו בתוך ארצו. ובין כתפיו - ירמוז למה שדרשו בו רבותינו (נחמ"ג ז, ג). ועל דרך האמת, ידיד ה' ישכון על בנימין, ויהיה זה לבטח לבנימין, שיבטחו בה' עדי עד כי ביה ה' צור עולמים, והוא יהיה חופף ומגין על בנימין כל היום ולא יבושו בעת צרה, ובין כתפיו של בנימין ישכון לעד", עכ"ל. הרי מבואר מדבריו, דהבוטח בה' ה' מגן עליו, ומשרה שכינתו עליו. ועל כן זכה בנימין שבית המקדש היה בנוי בחלקו.

וע"ע במה שהאריך ההעמק דבר (שם) וז"ל: "טבע שבט בנימין וגדולו להתהלך בדרך החסידות והפקרות למעלה מטבע אנושי בבטחון וכו', ואמר ישכון לבטח עליו, סמוך לבו בטוח בה' שלא יהי' נכשל לא בהוראה ולא במלחמה", עיי"ש באריכות דבריו הנפלאים. אולם יש לבאר, מדוע זכה בנימין להיות מן הבוטחים בהשי"ת יותר מכל שאר השבטים, דמשום הכי זכה להשראת השכינה, ובית המקדש נבנה בחלקו.

יתומים אין להם על מי להשען

ונראה לענ"ד לבאר הענין, דהנה בנימין זכה למדרגה גבוהה במדת הבטחון, משום דמאז שנולד היה בלא אמו, דכשנולד בנימין מתה רחל אמו כדכתיב (נחמ"ג ל, יד-ט): "ויהי בצאת נפשה כי מתה ותקרא שמו בן אוני ואביו קרא לו בנימין. ותמת רחל ותקבר בדרך אפרתה הוא בית לחם". ובנימין מעולם לא היה לו אם, וע"כ לא היה לו אמא שיבטח בה שתעזור ותסייע לו בכל דבר ודבר, וע"כ הוצרך לבטוח ולהשען רק על אבינו שבשמים, שהוא יעזרוהו בכל מה שהיה צריך עזר.

ויסוד דבר זה מבואר היטב בדברי רבינו בחיי על הפסוק (שמות כג, ט): "אם ענה תענה אתו כי אם צעק יצעק אלי שמע אשמע צעקתו"

באביו המלך, כי ידאג בעדו כמו שדואג עבור עניני עצמו ויזמין לו כל מחסורו. כל אלה הענינים נקבצו אצל השי"ת "הוא מלכנו, הוא אבינו", אם כן "הוא יושיענו" (ע"פ ישעיהו לג, כג). ומסיבת האמונה כי השם דבוק לנבראיו להכין להם טרפם וצרכם, ולהגן עליהם מהמדות והחולי, והעדר הענינים הנדרשים, ומרגיש עליהם יותר ממה שמרגיש האדם, וכביכול (ישעיה סג, ט): "בכל צרתם לו צר". והוא בעל היכולת האחד האמיתי הנצחי, ויודע כל מקריו ומצפוניו ועלילות בני אדם, אם כן הוא חושש לטובתם, יותר מהם על עצמם. אם כן הלא יהיה האדם יושב בטח ושלו ושקט, ולא יעשה הסיבות המוכרחות רק למה שהטילה על הנבראים גזירת הבורא יתברך, כמו שדבר בארוכה החסיד בשער הבטחון. **וזה הענין נקרא "ובו תדבק", שכיון שיצייר האדם שהוא דבוק להשגחה העליונה מהשי"ת, ומרגיש השי"ת בעניניו יותר ממה שמרגיש האדם בעצמו, וכמו שדרשו על (שמות ג, ז): "כי ידעתי את מכאוביו", ובאגדת בראשית על "מה אקוב" וכו'. אז האדם בטוח ונח, ואינו דואג מאומה לעניניו, כי מה יועיל יכולתו נגד יכולת הבורא הדבוק עמו, ומרגיש בהעדריו כביכול. וזה נקרא דביקות, והיא מצוה כוללת בבחינות שונות לכל אנשי האומה בלא הבדל", עכ"ל. וא"כ מובן היטב דברי המהר"ל, להכרובים מורים על הדביקות בהשי"ת, והיינו כדברי הגר"א שהכרובים שעשויים 'כרביא' מורים על הבטחון בהשי"ת.**

אין השכינה שורה אלא מתוך שמחה

ועל דרך זה כתב הכתב סופר (פשת יוש) לבאר מה שאמרו חז"ל (שם ג, ז): "אין השכינה שורה אלא מתוך שמחה". וז"ל, "וצריך להבין למה לא, וכי כאיש אל שיכזב וימאס במי שפניו זועפות ולבו בקרבו נשבר שמתרחק ממנו, הלא ה' ישכון את דכא ושפל רוח. אלא הוא הדבר אשר דברנו במקום אחר, כי מי שהוא בשלימות אמונת אומן כי הכל מהשי"ת ומאתו לא תצא הרעות, לא יכאב לבו ולא תתבלבל מחשבתו אם יחלה או אם יבואו עליו אחד מן המקרים לא טובים לפי שעה וראות עין אדם, ומי שדואג כואב ונאנח ומצטער, חסרון אמונה והבטחון הוא, ואיש כזה אין ראוי שתשרה עליו שכינה כי חסרון השלימות הוא. ויפה אמרו אין השכינה שורה אלא מתוך שמחה, מי ששמח לבו ובטוח בה' כי לטב עביד אע"פ שאינו רואה אין ומה", עכ"ל. הרי, דמי שאינו בשמחה הוא סתירה להשראת השכינה, דמראה שהוא אינו מאמין בהקב"ה, וע"כ אין השכינה יכולה לשרות עליו.

הבית המקדש נחרב משום חסרון בטחון

ולפי זה מובן היטב אמאי נחרב הבית המקדש משום "שנאת חנם", שעבירה זו בפרט יסודה מחסרון אמונה ובטחון בהשי"ת. שאילו היה מאמין באמונה שלימה, שלא יתכן לאף בן אדם בעולם לעשות לו שום רעה אם לא נגזר כך מאת השי"ת - אין מקום כלל לשנאת שום יהודי. [ועל דרך זה כתב החינוך לבאר איסור נקמה (מג"א דמ"ב ע"ש)]. ואם השכינה שורה רק בבטחון, אם כן כשבכלל ישראל יש חסרון במדת הבטחון, זהו סיבה שבית המקדש יחרב. ואם אנו נזכה לתקן חטא זה, ונבטח בהשי"ת, מהרה יבנה בית המקדש במהרה בימינו, אכי"ר!

כסלו נגד בנימין דכתיב ביה (דברים לג, יג) **ידיד ה' ישכון לבטח עליו שהוא יש לו מבטח עוז בה**", עכ"ל. הרי מבואר מדבריו, שחודש 'כסלו', שלשון כסלו הוא אחד מן הלשונויות של בטחון [ע"י בחובת הלבבות סוף שער הבטחון], הוא כנגד בנימין, שהוא השבט של בטחון בהשי"ת, כמו שנ"ל. וכיון שבנימין היה בוטח בה', זכה להשראת השכינה, ונבנה בית המקדש בחלקו.

בטחון הוא קיום השכינה

ויסוד זה מבואר היטב בדברי הגר"א (צילארי הגר"א אגדות ז"ק כג, ז) שכתב לבאר דברי הגמ': "כד הוינן זוטרי לגברי [רש"י]: כשהיינו קטנים היינו חשובים כגברי], השתא דקשישנא לדרדקי [עכשיו שהזקננו הננו שפלים כתינוקות]". וז"ל של רבינו הגר"א, "כד הוינן זוטרי כו', כמ"ש במדרש (ויק"ר פ"ה) משל התרנגולת כשהיא קטנה אמה זנה אותה ונותנת בפיה וכשמתגדלת ובאה לאכול עמה מכה אותה לפי שכבר יכולה לזון א"ע, כן כשהאדם קטן בוטח על בוראו מאד ומנהיגו הקב"ה בהשגחה עצומה פרטיי וכשנתגדל בוטח בעצמו, וכמו כן ההשגחה נמעטת מעליו, כמו כן בישראל קודם הים היו מתייראין מן המצרים והיו בוטחים בה' מאד ואח"כ כשנתמעט בטחונם נתמעט ההשגחה מעליהם, וע"ז היו במקדש הכרובים 'כרביא' להיות שהקטנים הם קיום השכינה", עכ"ל. הרי מבואר מדבריו, דכל קיום השכינה במקדש היה אך ורק מכח מדת הבטחון! וכיון שבנימין היה בוטח בה', זכה שבית המקדש היה בחלקו.

כרובים מורה על בטחון

איתא במכות (ט, ב): "אמר רב ששת משום ר' אלעזר בן עזריה: כל המבזה את המועדים כאילו עובד עכו"ם, דכתיב: אלהי מסכה לא תעשה לך, וסמין ליה: את חג המצות תשמור", ע"כ. וכתב המהר"ל לבאר דברי הגמ' וז"ל, "המבזה את המועדות וכו'. דבר זה מבואר, כי המועד הוקבע שיהיו חוגגין אל הש"י ועובדים עבודתו יתברך, והוא נקרא מועד מלשון ונועדתי לך. כי השנים שהם מתחברים ומתועדים יחד נקרא מועד, וכן הרגל הוא שיהיה הש"י מתוועד עם עמו ומתחבר להם. ומי שמבזה את המועדות כאלו אינו רוצה בחבור הזה ומתדבק באחר. ולכך אמרו במסכת יומא (ז, ב) כשהיו ישראל עולים לרגל היו מגביהין להם הפרוכת והיו מראים להם (כשעלו לרגל) כי עלייתם לרגל הוא עצם החבור שנקרא מועד, ולפיכך אז היו מראים להם זה. ולכך אמר המבזה את המועדות, ולא אמר המבזה הרגלים כלישנא דקרא", עכ"ל. הרי שהכרובים היה המקום של חיבור ודביקות להשי"ת. ומובן היטב כנ"ל.

וידועים דברי המשך חכמה שבטחון הוא דביקות בהשי"ת, דכתב דמהפסוק "ובו תדבק" לומדים את מצות ה"בטחון", וביאר שמדת הבטחון הוא דביקות בה', ונעתיק כאן מקצת מתוך אריכות דבריו הק' (דברים י, ט) וז"ל: "אמנם לדעתי היא מצוה פרטית כוללת כל אנשי האומה, כל אחד לפי ערכו, וזה מה שלא מצאנו בתורה רק רמזים עליה. וזהו ענין הבטחון... והענין, כי יש בטחון מוסרי, כבטחון העם בהמלך כי הוא ידאג למחסורם. ויש בטחון טבעי, כמו האשה תבטח בבעלה כי הוא ידאג בעד מחסורה. ויש בטחון יותר חזק, כבטחון הבן